

УЯВЛЕННЯ ПРО МАТЕРИНСТВО У ДІВЧАТ, ЩО ВИХОВУЮТЬСЯ В РІЗНИХ СОЦІАЛЬНИХ ГРУПАХ

Уявлення про материнство формуються протягом усього життя дівчинки-жінки, на що впливають, передусім, особливості її взаємин з власною матір'ю, а також панівні суспільні норми та цінності. Априорі позитивно змістове уявлення про згаданий феномен передбачає готовність дівчини / жінки стати матір'ю. Проте, поряд з цим, можна спостерігати й негативні аспекти в уявленні про материнство, коли дитина не становить жодної цінності для дівчини / жінки (феномен Childfree). У цьому випадку остання, як варіанти, спрямовує свою активність у першу чергу на досягнення фінансового успіху, побудову кар'єри, творчу діяльність (або навіть і деструктивну поведінку). Досить виразно це питання актуалізується при вивченні уявлень про материнство у дівчат-сиріт. Враховуючи ці моменти, метою нашого дослідження стало з'ясування особливостей змісту уявлень про материнство у дівчат, що виховуються в різних соціальних групах. До вибірки увійшли 92 вихованки (віком 13-16 рр.) чернігівської школи-інтернату ім. Ю. М. Коцюбинського та чернігівської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 3.

Для діагностики особливостей уявлень про материнство були використані такі методи: модифікована методика вивчення ціннісних орієнтацій М. Рокича, методика вільних асоціацій (зі стимульним матеріалом у вигляді однієї із серії картин, присвячених материнству С. Красаускаса), семантичний диференціал і методика «Незакінчені речення» авторських варіантів (створені на етапі пілотажного дослідження).

Виявлено, що для респонденток обох груп значущим є здоров'я, а також отримання якісної освіти, любов і щасливе сімейне життя. Втім, дівчата-сироти вважають, що для сучасної жінки першочерговими цінностями життя є робота та кар'єра ($p \leq 0,05$), а дівчата, що виховуються у сім'ях, – творчість ($p \leq 0,01$). Власне самі дівчата-вихованки закладів інтернатного типу більшою мірою прагнуть мати гарну роботу, зростати кар'єрно ($p \leq 0,01$) та бути матеріально забезпеченими ($p \leq 0,05$)

порівняно з дівчатами з сім'ї. Для останніх значущішими виявилися любов ($p \leq 0,01$), знайомства й спілкування, відпочинок і дозвілля ($p \leq 0,05$).

Досліджувані обох груп розглядають материнство, насамперед, як обов'язок кожної жінки (адже закономірно, що кожна дівчина, досягнувши певного віку, апіорі має створити сім'ю та / або народити дитину). Проте, дівчата-сироти більшою мірою трактують материнство як обов'язок і інстинкт. Відмічено, що дівчата, які виховуються у сім'ї, частіше розглядають материнство як працю ($p \leq 0,05$), адже пам'ятають скільки уваги приділяла їм найрідніша людина, коли вони були маленькими, скільки сил і часу іноді потребувало їхнє виховання. Крім того, дівчата із сім'ї теж убачають у материнстві інстинктивну сутність (адже, навіть, коли жінка не має своїх дітей, вона природно здатна виявляти турботу і ласку до них).

Проведена процедура контент-аналізу отриманих відповідей щодо змістового навантаження понять «подружнє життя» (частота згадування становила не менше 10 % від загальної кількості слів-відповідей) дозволила виділити наступні категорії: родинні стосунки, почуття та емоції, здоров'я, знання-уміння-навички, дисципліна, сила волі, труднощі, цінності. В описі «ідеальної жінки», «матері» респондентками особливо виділялися такі характеристики, як: краса, вірність, турботливість, доброта, риси характеру, вольові якості. Також ними наголошується на важливості наявності чоловіка та дітей, щастя й благополуччя у сім'ї. Варто відмітити, що дівчата-сироти більшою мірою убачають ідеальну жінку в сімейних стосунках та звертають увагу на значущість піклування про дитину. Цікавим є й те, що дівчата із повних сімей, у першу чергу, інтенційовані на стосунки із чоловіком, взаємне кохання, у той час як дівчата-сироти увиразнюють любов до сім'ї у цілому і щасливе материнство зокрема. Крім того, для останніх важливішими є наявність у ідеальної жінки краси і здоров'я, розуму й мудрості (можливо, вважаючи, що таких «ідеальних» більше люблять). Дівчата з повних сімей більше, ніж дівчата-сироти, вважають ідеальною жінку ту, яка вольова, незалежна, цілеспрямована, справедлива, постійно самовдосконалюється (і

водночас уміє та встигає виховувати дітей). У дівчат-сиріт подружнє життя більшою мірою асоціюється з життєвими негараздами, ніж у дівчат із повних сімей ($p \leq 0,05$). Проте, останні різноманітніше описують ті труднощі, з якими зустрічається подружжя у сімейному житті. Також дівчата з повних сімей більшою мірою наповнюють «подружнє життя» змістом сенсу переживань, почуттів та емоцій, ніж дівчата-сироти, й описують його через взаємну любов партнерів один до одного та щирість почуттів ($p \leq 0,05$). При цьому дівчата з повних сімей убачають теж у шлюбі не лише позитивне, а й негативне (на кшталт: «з часом почуття любові один до одного зникає, а подружнє життя виснажує»). Хоча дівчата-сироти схильні також ідеалізувати (звернімо увагу на певну дихотомію) подружні стосунки внаслідок недостатності / відсутності реального досвіду взаємин батьків. Варто зауважити, що вони більшою мірою розглядають подружнє життя як цінність порівняно із дівчатами з повних сімей ($p \leq 0,05$). Цінність подружніх стосунків для опитуваних цієї групи полягає у тому, що вони є невід'ємною частиною життя й роблять людину щасливою. Дівчата-сироти особливо підкреслюють значення й цінність майбутнього подружнього життя, адже мають надію, що зможуть у шлюбі компенсувати нестачу турботи, любові й уваги батьківської сім'ї. Водночас дівчата з повних сімей частіше розглядають подружнє життя у контексті родинних стосунків, звертаючи особливу увагу на наявність взаєморозуміння, взаємодовіри, поваги та підтримки, вірності у шлюбі, сили волі та дисципліни ($p \leq 0,05$).

Дівчата-сироти, насамперед, розглядають особу матері у контексті сімейних стосунків, які, крім виховання та розвитку дітей, згадують про роль саме дружини у подружньому холоні ($p \leq 0,05$). Більшість матусь, на їхню думку, є турботливими, розуміючими, відвертими та уважними щодо своїх дітей. В уявленнях дівчат-сиріт труднощі обов'язків матері полягають, у першу чергу, у: відсутності у них вільного часу, необхідності самостійно виховувати дитину (у разі відсутності батька), а також неспроможності взагалі гідно виховати й навіть відмови від дітей. Дівчата з повних сімей, звертаючи увагу на те, скільки часу й сил витрачає мати заради того, щоб забезпечити

комфортне життя своїй дитині, вважають материнство тяжкою працею. Також ця група респонденток описує матір, передусім, як: сильна духом, вольова, справедлива й відповідальна за виховання дітей. А дівчата-сироти, які відчули реальну байдужість з боку рідної матері, відмову, акцентують увагу саме на травмуючому аспекті. Також останні більшою мірою вважають, що все ж матір – любляча, щира, чуйна особа, увиразнюючи тим самим свою гостру потребу у любові та піклуванні, а також прагненні компенсувати недоотримане. Вихованки закладів інтернатного типу наголошують на материнських функціях та відданості жінок, а також закликають: «не можна відмовлятися від своїх дітей!». Дівчата, що виховуються в сім'ях, звертають увагу на те, що матір повинна гарно виконувати не лише обов'язки матері, а й дружини, уміючи вислухати, підтримати, дати дружню пораду своєму чоловікові.

У цілому в уявленнях дівчат-підлітків матері постають доброзичливими, працьовитими, турботливими, терплячими, дбайливими, вихованими, чесними і справедливими. Проте, згадані якості матері більшою мірою увиразнюються в групі дівчат з повних сімей порівняно з дівчатами-сиротами.

У результаті проведеного частотного аналізу асоціацій-відповідей, що виникали в опитуваних за картиною С. Красаускаса «Материнство», виявлено, що у дівчат із повних сімей асоціації, які виражали емоції та почуття стосовно материнства й народження дітей, були диференційованішими, реалістичнішими порівняно з асоціаціями дівчат-сиріт. У останніх більшою мірою переважали позитивно-ідеалізовані емоції та почуття (любов, ніжність, спокій, доброта, щирість, радість), тимчасом як дівчата із сім'ї називали емоції та почуття двополюсного характеру: як позитивного (наприклад, любов, спокій, тепло, мрії, ласка, цікавість, щастя, відданість, надія, добробут), так і негативного змісту (зокрема, розчарування, сум, безсилля, втома, страх, жалість, пригніченість, відсутність любові тощо). Також виявлено, що дівчата-сироти, насамперед, вербалізували опис, який передбачає наявність тактильного контакту, взаємодію матері і дитини. У той же час, дівчата, які виховуються у сім'ї, більшою мірою звертали увагу на

процесуальний аспект материнства: вагітність, народження, виховання, обов'язки, а також на особливості турботи й піклування про дитину. У цілому зміст картини «Материнство» у опитуваних асоціювався також з природними явищами, тваринами, частинами тіла. Водночас у дівчат, які виховуються у сім'ї, асоціації були чисельнішими та більше стосувалися природи.

Усі опитані уявляють материнство люблячим, хоча дана характеристика більшою мірою увиразнюється у дівчат, які виховуються у сім'ях порівняно з дівчатами-сиротами ($p \leq 0,05$). Також для дівчат-підлітків з повних батьківських сімей материнство є впевненішим і реальнішим ($p \leq 0,05$). Для дівчат-сиріт материнство є тривожнішим, адже має місце наявність негативного досвіду, що їх залишили й віддали до інтернату (це і певний страх перед появою власної дитини, в т. ч. може мати місце тривога щодо власної некомпетентності у виховних питаннях); люблячо-інфантильним, що пов'язано з наявною актуальною потребою в любові й прийнятті матір'ю з одночасною ситуацією відсутності такого досвіду; уявним, дещо ідеалізованим.

Отже, у результаті проведеного дослідження було виявлено, що для дівчат-підлітків вихованок закладів інтернатного типу порівняно з дівчатами з повних сімей цінність материнства значущіша, але й одночасно ідеалізованіша, тривожніша й інфантильніша (що актуалізує й обґрунтовує розробку певних психолого-педагогічних рекомендацій у перспективі).

Риман І. В.

РИСИ «ТЕМНОЇ ТРІАДИ» ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

«Темна тріада» – термін, запропонований канадськими психологами Д. Полхусом та К. Вільямсом у 2002 р. для позначення комплексу трьох особистісних рис: нарцисизму,